# הקיץ הערבי: האם ההתחממות העולמית תצית מהומות במזרח התיכון?

written by אלי קלוטשטיין | 03.07.2024

חם. חם מאוד. לפי נתונים רשמיים, חודש יוני היה החם ביותר שנמדד אי פעם. עזבו רגע את האמונה או את חוסר האמונה במשבר האקלים, בסיבות שהביאו להתחממות, אופן המדידות העולמיות ועוד. דבר אחד ברור: חם.

אם נתעלם מתיאוריות הקשר ונאמין לנתונים הרשמיים, נגלה שהמזרח תיכון כולו חווה גל חום משמעותי בחודשים האחרונים, והוא אף נחשב קיצוני במיוחד. הנה כמה דוגמאות מהמדינות הסובבות אותנו: באיחוד האמירויות מגיעה מידת החום ל-40 מעלות, ואף מטפסת ל-50 מעלות. במדינה השכנה, ערב הסעודית, כ-1,300 בני אדם מתו במהלך החאג' השנה מהתייבשות וממכות חום, רובם אחרי שנחשפו לשמש ללא הגנה או מחסה. בעיראק נמסר כי כמה מחוזות במדינה חוו 50 מעלות, בקהיר נמדדו בצל למעלה מ-40 מעלות באפריל. מרוקו סובלת מבצורת, בטורקיה נרשמו 40 מעלות בכמה ערים, ובירדן התושבים התמודדו עם מידות חום הגבוהות מ-45 מעלות בצל.

החום הזה אולי אפילו עשוי לפגוע במיזמי תיירות שונים במזרח התיכון, אף שמדינות האזור השקיעו בהם סכומי עתק. האזור כולו נחשב מועד במיוחד לעליות מידות החום במסגרת שינויי האקלים, ולפי מחקר אחד המפרץ הפרסי, למשל, חווה התחממות בקצב גבוה ב-50 אחוז מיתר חצי כדור הארץ הצפוני. מחקר אחר טוען כי האזור כולו עשוי להיות לא ראוי למגורי בני אדם עד סוף המאה הנוכחית.

כבר כעת ניתן לראות את ההשפעות הניכרות של ההתחממות, וממשלות באזור נוקטות צועדים כדי להפחית את נזקיה: כך למשל, באמירויות הוחלט על הגבלת משך תפילות יום השישי לעשר דקות לכל היותר עד סוף אוקטובר. בעיראק אישר ראש הממשלה להשעות את פעילות המגזר הציבורי אם מידות החום עולות על 50 מעלות, הקדים את שעות הפעילות ביתר הימים ואף קיצר אותן. בקטר משרד הבריאות הנהיג את חוק 20 האחוזים: ביום הראשון של העבודה יגבילו פועלים שעובדים בחוץ את עבודתם לחמישית משעות המשמרת בלבד, כדי לאפשר לגוף להתרגל אט-אט לחום הכבד. בקטר, אגב, כבר לפני שנים אחדות החלו להיערך לחום הכבד, ומיזוג אוויר הופעל אפילו בחללים חיצוניים  באצטדיונים, שווקים, ועוד.

אלא שלחום הכבד יש גם השלכות שחורגות מתחום מזג האוויר, והחשש הוא שהן יכולות להשפיע על היציבות השלטונית בחלק ממדינות האזור. במיוחד הדברים נכונים במקרה של מדינות עניות או אלה ששלטונן גם כך מאותגר. קבלו במחיאות כפיים סוערות, אם כן, את הקיץ הערבי  סרט ההמשך בסדרת האביב הערבי.

הנה למשל דוגמה למהומות שפרצו בחודש שעבר בעיירה טיארט באלג'יריה, כאשר התושבים זעמו על הקצבת המים עקב הבצורת שהכתה במדינה. הם חסמו כבישים ושרפו צמיגים לאחר שנואשו מהיובש בברזים והתורים הארוכים לקבלת כמות מועטה של הנוזל יקר הערך. "הבטיחו לנו פתרון לפני החג, אבל אנחנו עדיין מתקשים למצוא מי שתייה", סיפר אחד התושבים. באלג'יריה כולה מאגרי המים הגיעו לשליש מהקיבולת המלאה שלהם, והממשלה ניצבת חסרת אונים. פרשנים מעריכים כי מהומות נוספות, כולל בחלקים אחרים של המדינה, הן רק עניין של זמן.

ואכן, העלייה הניכרת במידות החום מייצרת שלל בעיות נוספות, שבעצמן מעוררות אי שקט וחשש של תושבים בכל האזור ובעולם כולו. מלבד בצורת ומחסור במים, הן כוללות גם שיטפונות, סופות חול, מדבור של השטחים הירוקים, ביקוש הולך וגובר לחשמל ופגיעה במקורות המזון.

במצרים, למשל, משטרו של הנשיא עבד-אלפתאח א-סיסי נאלץ לייבא כמויות אדירות של גז נוזלי כדי לעמוד בביקוש של ייצור החשמל לצורך מיזוג אוויר. במדינת הענק, שבה מתגוררים יותר מ-100 מיליון בני אדם, התלות האדירה ביבול עומדת כעת בפני קשיים נוספים, שכן החום גורם לחיטה לקמול וגם מעורר בצורת. הסוגיה מחריפה עוד יותר בשל הסכסוך על הנילוס – מקור המים העיקרי במצרים – עם אתיופיה השכנה, שבונה סכר במעלה הנהר. צריכת החשמל הגבוהה גם אילצה את הממשלה המקומית להנהיג הפסקות חשמל יזומות בנות כמה שעות בכל יום – והתושבים מסדרים מחדש את חייהם סביב המצב הזה. לא ברור כמה זמן יוכלו להמשיך כך.

ברשתות החברתיות נשמעת ביקורת רמה על הממשל, ויש מי שטוען שתשומת הלב שלו הוסטה מהנעשה ברפיח להתמודדות עם המשבר החמור. אפילו כמה מחוקקים ובעלי בריתו של הנשיא סיסי הצטרפו לביקורת על הממשלה, אף שכיוונו אותה לא לא-סיסי אלא לראש הממשלה מוסטפא מדבולי.

המצב אינו טוב יותר במדינות אחרות: טורקיה ויוון מתמודדות עם שרפות ענק, שמלבד נזק לסביבה גם עלו בחיי אדם. נציגי הכורדים בטורקיה, באופן לא מפתיע, הפנו את חיצי הביקורת לממשלה באנקרה ואמרו כי היא לא מתכוננת כלל למצבי חירום מעין אלה.

גם בעיראק יש הפסקות חשמל נרחבות, והתושבים מתמודדים עם החום הכבד ללא מיזוג או מקררים. מפגינים כבר יצאו לרחובות, ודרשו מהממשלה פעולה דחופה לשיקום רשת החשמל. פרשנים סבורים כי החרפת המחאות, שקוראות בין היתר לפיטוריו של ראש הממשלה מוחמד אלסודאני, יכולה דווקא לחזק את יריבו הפרו-איראני, נורי אלמאלכי, שימנף את אי שביעות הרצון הציבורית להדחת יריבו.

המחאות כבר החלו לצוץ בשנים הקודמות, אך הן מתגברות עם הזמן. למשל, ב-2021 נרשמו הפגנות באיראן, עיראק, סוריה ולבנון, שרובן נקשרו למחסור במים ובחשמל. המחקרים סבורים כי קיים קשר ישיר בין התחממות האזור לבין הגידול במחאות, אף שבנוסף הן הושפעו גם

מאירועים חיצוניים אחרים, כגון מגפת הקורונה והשלכותיה על חלקים חלשים יותר בחברות המזרח-תיכוניות.

מחקר מעניין אחד מקשר בין סיכונים גוברים של סכסוכים מזוינים במדינות שסועות מבחינה אתנית לבין אירועי מזג אוויר קיצוניים. הוא מצא שבמקרים של התחממות ניכרת או בצורות יש סיכון גובר של 9 אחוזים להתפרצות של עימות פנימי במדינות כאלה. כרבע מהעימותים במדינות אלה התרחשו במקביל להקצנה של מצב מזג האוויר.

סיבה אפשרית לכך, לדברי חוקרים, היא ההשפעה השלילית של חום גבוה על תחושת הנוחות, הרגישות ויכולת קבלת ההחלטות של בני האדם  או במילים אחרות, כשחם אנחנו נוטים להתעצבן יותר. חוקרים אחרים מצביעים על סבירות גדולה יותר שלמהומות עירוניות תהיה תוצאה קטלנית במהלך החודשים החמים יותר של השנה לעומת ההשלכות שלהן כשהן מתרחשות בחודשי החורף.

חמור מכך, היובש והבצורות יכולים לדחוף את האוכלוסיות המקומיות באזור לידי גורמים חתרניים וארגוני טרור וגרילה, שיצאו נגד הממשלה ויצברו תמיכה ציבורית. הם יוכלו גם להציע לתושבים מענה לצרכים המיידיים שלהם, כפי שעשו ארגונים כגון החות'ים בתימן ואל-שבאב בסומליה  וכך לגייס חלק מהתושבים להילחם בשורותיהם.

בהערת אגב, חשוב לציין שהמחאות אינן מוגבלות כמובן למזרח התיכון: הפגנות של חקלאים פרצו בכל רחבי אירופה בשנה האחרונה, ויש רבים שטוענים כי הן קשורות להשפעות האקלים. בין היתר, המפגינים השמיעו דרישות להתאמת החקיקה הקיימת  בעיקר בעניין החקלאות  לתנאי האקלים המשתנים. לפי נתוני מכון קרנגי, בשנה שעברה כארבעים מדינות לפחות חוו מהומות, מחאות והפגנות שכוונו נגד חקיקה הקשורה למצב האקלים.

אבל צריך לזכור על מי ומה אנחנו מדברים פה: המזרח התיכון הוא לא אירופה. מהומות, מחאות, הפיכות  זה המקום שבו הן משגשגות. בשנה האחרונה גבר מאוד קצב המחאות באזור, בעיקר סביב המלחמה בעזה ומצבם של הפלסטינים, אך גם כאמור נגד הממשלות המזרח-תיכוניות. צריך רק זרז אחד בשביל להפוך הפגנה נקודתית באחת ממדינות ערב, למשל, למחאה נרחבת נגד השלטון. כבר ראינו בעבר את האופן שבו הדביקו המדינות אחת את השנייה בחיידק ההפגנות, וכך האביב הערבי עשוי באחת להפוך לקיץ ערבי שמקורו בגחלת הלוהטת של התחממות מזג האוויר.

נקודה חשובה לסיום: יש הרבה מה לעשות כדי להאט את ההתחממות העולמית ולהפחית את השפעותיה, וישראל בהחלט יכולה לשחק תפקיד חיובי בהקשר זה, כולל מול ממשלות האזור. כמדינה מפותחת וטכנולוגית, שכלכלתה יחסית משגשגת, ישראל יכולה לסייע לשווקים חלשים יותר וגם לפתח פתרונות המותאמים למצב שלהם.

תחום אחד, למשל, שישראל יכולה לעזור בו למדינות מוסלמיות הוא משק המים: אם בעבר

ישראל התמקדה במכירת טפטפות להשקיה וגרפה אגב כך רווח מדיני, כיום היא יכולה לסייע למדינות חלשות בעזרת טכנולוגיות להתפלות מים, לדוגמה. אנו גם מסייעים למדינות אחרות בעניין המאבק במדבור, כמו הסכמים שחתמנו בשנים האחרונות חתמה ישראל עם מרוקו, ירדן, איחוד האמירויות ואפילו צ'אד. שוק ההיי-טק הישראלי נחשב מפותח מאוד גם בתחום הפחתת פליטות גזי חממה ורתימת אנרגיות מתחדשות לשלל שימושים, מה שבהחלט יכול לסייע למדינות שסובלות מנזקי מזג האוויר ואשר מעוניינות להפחית את נזקי ההתחממות כדור הארץ.

חברת הייעוץ האסטרטגי מקינזי טענה בדו"ח שחיברה ב-2022 כי ישראל יכולה להיכנס לריק העולמי בתחום הקליימטק, וכי זו "הזדמנות משוגעת", כדברי אחת ממנהלות החברה. בעוד שדו"ח זה התייחס בעיקר לממד הכלכלי, הממשלה בירושלים צריכה לרתום את ההצלחה הישראלית בתחום ההיי-טק גם להישגים מדיניים. מי יודע, אולי אפילו כך תוכל ישראל לנסות למנוע כאוס שלטוני באזור כולו, שבוודאי לא יוסיף לצרות שלנו כאן בארץ.

פורסם במקור ראשון, בתאריך 03.07.2024.